

بررسی روابط تعامل بین معلم و دانش آموزان بر امید تحصیلی

سعید طالبی^۱

^۱ دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

saeedtaleebi@gmail.com

چکیده:

هدف پژوهش بررسی روابط تعامل بین معلم و دانش آموزان بر امید تحصیلی است. جامعه آماری این پژوهش، شامل کلیه دانش آموزان متوسطه دوم شهر شیراز بودند که به سوالات پرسشنامه های استاندارد امید تحصیلی اسنایدر (۱۹۹۱) و تعامل معلم با دانش آموزان مورای و زوویچ (۲۰۱۰) پاسخ دادند. نتایج نشان داد که مقدار ضریب همبستگی بین تعامل بین معلم و دانش آموزان بر امید تحصیلی با مقدار ۰/۲۹ در سطح ۰/۰۱ معنی دار است.

واژگان کلیدی: تعامل بین معلم و دانش آموزان، امید تحصیلی، مقطع متوسطه، شهر شیراز

۱- مقدمه:

روان شناسی مثبت نگر در عمل به دنبال آن است که به افراد کمک کند توانمندی‌ها و شایستگی‌های خود را پرورش دهند تا به سلامت روانی دست یابند (ریو ۲۰۰۵، ترجمه سید محمدی، ۱۴۰۰)، سلامتی، حالتی پویا است که بر اساس آن، افراد به طور مداوم خود را با تغییرات محیط داخلی و خارجی، سازگار می‌کنند. بر اساس فلسفه کل نگر، که اساس بسیاری از نظریه های حوزه سلامت است، سلامت به صورت طیف تعریف می‌شود؛ که دو سر آن را مرگ و سلامت مطلق تشکیل می‌دهند و سلامت فرد یا جامعه، در نقطه ای پویا از این طیف قرار می‌گیرد. از طرفی در این نگاه، سلامت متأثر از ابعاد روانی، اجتماعی، جسمی و معنوی است، لذا برای دستیابی به سلامت نیاز است به طور جامع، همه ابعاد سلامتی مورد توجه قرار گیرد (خیری و همکاران، ۱۳۹۵). سازمان بهداشت جهانی، سلامت روانی را به عنوان حالتی از بهزیستی، که در آن فرد توانایی های خود را می‌شناسد، می‌تواند با فشارهای روانی بهنجار زندگی کنار آید، به نحو پرمهر و مولدی کار کند و برای اجتماع خویش مفید باشد، تعریف می‌کند. در واقع ویژگی مهم سلامت روانی، که فرد واجد سلامت باید از آن برخوردار باشد، احساس بهزیستی یا رضایتمندی است (بخشنده و کاکابرایی، ۱۳۹۳). بنابراین با ظهور روان شناسی مثبت‌گرا صاحب‌نظران و پژوهشگران توجه خود را صرف بررسی توانمندی‌های انسان کردند و به جای توجه صرف به تجارب و تصورات منفی به بررسی سازه‌هایی چون امید معنویت، خوش‌بینی، قدردانی پرداختند (اسنایدر و مک کولاف، ۲۰۰۰ به نقل از ملکی، اعتمادی، بهرامی و فاتحی زاده، ۱۳۹۴). همچنین از منظر روان‌شناسی مثبت نگر، روان‌شناسان نباید فقط بر ثابت نگه‌داشتن مشکلات تأکید کنند بلکه باید به افراد کمک کنند تا بتوانند زندگی فردی و اجتماعی شادتر، غنی‌تر و کامل‌تری داشته باشند (جباری و همکاران، ۱۳۹۲) امید یکی از سازه‌هایی است که به عنوان شاخص توانمندی در سلامتی و بهزیستی مثبت افراد مورد توجه واقع شده و ایده آن از زمان پیدایش نوع بشر وجود داشته است. زمانی که متقاعد می‌شویم آینده به طور کلی غم‌افزار و پوچ است، ممکن است اراده مان را برای بردباری در زمان حال از دست بدهیم این در حالی است که طبق نظر آگوستین «امید تنها با چیزهای خوب و آینده سرورکار دارد و ارتباط مستقیم با فرد امیدوار دارد» هنگامی که هدف امید برآورده می‌شود، دیگر امید نیست بلکه تبدیل به دارایی فرد می‌شود همچنین امید اساس پشتکار و انگیزه دانش آموزان است (وال و همکاران، ۲۰۰۴). ضمن اینکه هدف روان‌شناسی مثبت افزایش احساسات مثبت از طریق افزایش شادی، امید، تعامل در زندگی و بهزیستی روان‌شناختی است (مایر، جانسون، پارکس، ایوانسکی و پن، ۲۰۱۲). در نظریه پکران، امید یکی از ۸ هیجانی است که در بافتهای تحصیلی و در ارتباط با فرایند یادگیری تجربه میشود (پکران، ۲۰۰۹) در خصوص امید، به عنوان یک هیجان‌تحصیلی نیز فرض بر آن است که این هیجان در شرایطی به وجود می‌آید که از نظر فرد یادگیرنده ارزش یک پیامد تحصیلی (موفقیت) بالا است، ولی فرد حس میکند که کنترل متوسط یا پایینی بر آن پیامد دارد (ابراهیمی، ۱۳۸۹). با توجه به شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ناامیدی تحصیلی در کشورهای مختلف می‌تواند در شکل‌ها و اندازه‌های متفاوتی ظاهر شود مثلاً طی پژوهشی (به نقل از فرید، ۱۳۹۶) مشخص شد

که حدوداً چهارده درصد از فراگیران اسپانیایی دچار ناامیدی شدید یا متوسط هستند و نیز مشخص شد فراگیرانی که سطوح بالاتری از ناامیدی را داشتند، مشکلات تحصیلی جدی را تجربه کردند از جمله اینکه وقت کمتری صرف فعالیتهای علمی می کردند و احتمال خیلی کمی وجود داشت که در امتحان حاضر باشند به نظر می رسد در کشور ایران با توجه به وضعیت اشتغال در جامعه و ارتباط ضعیف تحصیلات و اشتغال، شیوع ناامیدی تحصیلی در جامعه قابل توجه است فراگیران هیچ گونه اطمینانی ندارد که در پایان تحصیلات بتوانند به شغل مرتبط با تحصیل و یا هر شغل دیگری مرتبط و هماهنگ با مدرک تحصیلی خود دست پیدا کنند لذا این موضوع باعث ایجاد ناامیدی تحصیلی و یا احتمال اتفاقات منفی در آینده شده است (فرید، ۱۳۹۶) یکی از عوامل موثر بر امید تحصیلی، تعامل معلم با دانش آموزان است تعامل معلم با دانش آموزان، نوعی تعامل بین فردی است که در آن الگوی رفتاری برقرار می شود. در این تعامل، الگوهای رفتاری به شرایط احتمالی بستگی دارد. این شرایط احتمالی، رفتارهای خاصی را برانگیخته است (ژانگ و گائو، ۲۰۱۹). برخی از تحقیقات (از جمله کراوچ و همکاران، ۲۰۱۸؛ فرید و اشرف زاده، ۱۴۰۰؛ روردا و همکاران، ۲۰۱۹) بر رابطه بین تعامل معلم با دانش آموزان بر امید تحصیلی تاکید کرده اند که در زیر به بیان آن پرداخته می شود:

روردا و همکاران (۲۰۱۹) نشان دادند که کیفیت تعامل بین معلمان و دانش آموزان در عملکرد تحصیلی دانش آموزان نقش کلیدی دارد و سطح بالای حمایت معلم منجر به علائق تحصیلی، درگیری، خودکارآمدی، سرزندگی و امید تحصیلی بیشتر دانش آموزان می شود. در تبیین این یافته می توان گفت معلمان نقش اساسی در زندگی کودکان و نوجوانان دارند و تعامل قوی و حمایت کننده بین معلمان و دانش آموزان پای های برای رشد سالم تمامی دانش آموزان در مدرسه است. تعامل معلم-دانش آموز اساس انطباق موفقیت آمیز با محیط اجتماعی و تحصیلی و یکی از عوامل مهم تسهیل کننده در مورد دشواری ها و موانع تحصیلی است. در واقع دانش آموزانی که تعامل خوب و سازندهای با معلم خود دارند، در هنگام رویارویی با مشکلات، توانایی بیشتری برای حل کردن و تحمل مشکلات دارند که این امر موجب افزایش امید، انگیزش درونی، اعتماد به نفس، خودکارآمدی و سرزندگی تحصیلی آنان می شود

کراوچ و همکاران (۲۰۱۸) نشان دادند که دانش آموزانی که روابط حمایت آمیز و دوستانه با معلمان برقرار می کنند، نگرشهای تحصیلی مثبت، رضایت از مدرسه، درگیری تحصیلی و امید بیشتری برای ادامه تحصیل دارند. بر این اساس می توان چنین نتیجه گیری کرد که ارتباط با معلم و کیفیت پذیرش از سوی او انگیزه دانش آموز را در فعالیت های تحصیلی و همچنین عملکرد هیجانی و اجتماعی او را بهبود می بخشد و یکی از عوامل مهم تسهیل کننده در مورد دشواریها و موانع تحصیلی به شمار می آید. دانش آموزان در صورت دریافت و ادراک حمایت از سوی معلم به عنوان یکی از منابع حمایتی موجود در مدرسه، با توانی بیشتر به تحمل مشکلات و عبور از آنها می پردازند.

فرید و اشرف زاده (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان تبیین علی سرزندگی تحصیلی بر اساس تعامل معلم- دانش آموز، خودکارآمدی و امید تحصیلی به این نتیجه رسید که تعامل معلم-دانش آموز، خودکارآمدی تحصیلی و امید تحصیلی به صورت مستقیم با سرزندگی تحصیلی دانش آموزان رابطه دارد. همچنین تعامل معلم-دانش آموز به صورت غیرمستقیم و از طریق خودکارآمدی تحصیلی و امید تحصیلی با سرزندگی تحصیلی دانش آموزان رابطه دارد. نتایج پژوهش حاضر از نقش واسطه‌ای خودکارآمدی تحصیلی و امید تحصیلی در روابط علی تعامل معلم-دانش آموز با سرزندگی تحصیلی حمایت می کند. بر این اساس می توان نتیجه گیری کرد که با بهبود تعامل معلم-دانش آموز، میزان خودکارآمدی تحصیلی و امید تحصیلی دانش آموزان افزایش پیدا می کند و این عوامل در کنار یکدیگر موجب افزایش سرزندگی تحصیلی آنان می شوند.

با توجه به پژوهشهای مذکور، ضرورت دارد تا در این پژوهش و پژوهش های مشابه به بررسی عوامل تاثیرگذار بر امید تحصیلی پرداخته شود.

۲- روش شناسی :

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش گردآوری داده ها با توجه به عنوان پژوهش توصیفی از نوع همبستگی است جامعه آماری این پژوهش، شامل کلیه دانش آموزان متوسطه دوم شهر شیراز می باشد که با استفاده از جدول کرجسی و مورگان، تعداد ۳۷۷ نفر به عنوان نمونه آماری، انتخاب شدند در این پژوهش، برای گردآوری داده ها از پرسشنامه های استاندارد زیر استفاده شده است:

پرسشنامه امید تحصیلی

برای بررسی امید تحصیلی، از پرسشنامه ۲۱ اسنایدر (۱۹۹۱) نقل از کیافر و همکاران، (۱۳۹۳) استفاده شد، طیف پرسشنامه لیکرت هشت درجه ای است که از کاملاً موافقم (با کد ۸) تا کاملاً مخالفم (با کد ۱) را در بر می گیرد پرسشنامه دارای سه مولفه تفکر عامل و تفکر راهبردی است. کیافر و

همکاران (۱۳۹۳) ضریب پایایی کلی پرسشنامه را ۰/۸۰ گزارش کردند. کرمانی و همکاران (۱۳۹۰) ضریب اعتبار این مقیاس با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ ۰/۸۶ و از طریق بازآزمایی ۰/۸۱ گزارش و بیان کردند که پرسشنامه امید اسناید (۱۹۹۱) برای جمعیت ایرانی از اعتبار و روایی خوبی برخوردار و در سنجش های روان شناختی کشور ایران قابل استفاده است و از آن می توان به عنوان ابزاری معتبر و مناسب در محیط های بالینی و آموزشی سود جست.

پرسشنامه تعامل معلم با دانش آموزان

برای بررسی تعامل معلم با دانش آموزان، از پرسشنامه ۱۷ سوالی مورای و زوویچ (۲۰۱۰) استفاده شد، طیف پرسشنامه لیکرت چهار درجه ای است که از همیشه (با کد ۴) تا هیچ وقت (با کد ۱) را در بر می گیرد پرسشنامه تعامل معلم با دانش آموزان دارای سه مولفه ارتباط، حمایت و خودبیگانگی است. مورای و زوویچ (۲۰۱۰) ضریب پایایی کلی پرسشنامه را ۰/۸۵ و برای هر کدام از مولفه ها به ترتیب ۰/۸۹، ۰/۸۴ و ۰/۷۲ گزارش کردند. در این پژوهش برای بررسی قابلیت اعتماد (پایایی) پرسشنامه تعامل معلم با دانش آموزان از روش آلفای کرونباخ استفاده و مقدار ضریب آلفای کرونباخ آن برابر ۰/۸۳ بدست آمد.

۳- بحث درباره یافته ها

در پژوهش حاضر جهت تجزیه و تحلیل داده های پرسشنامه از آمار توصیفی (میانگین، انحراف استاندارد، کجی و کشیدگی) و همچنین با توجه به بررسی روابط بین متغیرهای پژوهش، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد.

جدول ۱. شاخص های آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرها	میانگین	انحراف استاندارد	کجی	کشیدگی
تعامل معلم و دانش آموزان	۸۳/۵۰	۵/۰۷	۰/۷۴	-۱/۶۱
امید تحصیلی	۴۰/۵۰	۴/۲۰	-۰/۶۵	۰/۷۰

همان طور که در جدول ۱ مشاهده می شود تعامل معلم و دانش آموزان دارای میانگین ۸۳/۵۰ و انحراف استاندارد ۵/۰۷ و امید تحصیلی دارای میانگین ۴۰/۵۰ و انحراف استاندارد ۴/۲۰ است همچنین با توجه به مقادیر بدست آمده کجی و کشیدگی برای متغیرهای پژوهش که تقریباً بین ۲- و ۲+ قرار دارد، لذا توزیع تمامی متغیرها نرمال است و می توان جهت تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش از همبستگی پیرسون استفاده نمود

جدول ۲. ضریب همبستگی پیرسون

متغیرها	مقدار ضریب همبستگی	سطح معنی داری
تعامل بین معلم و دانش آموزان بر امید تحصیلی	۰/۲۹**	۰/۰۱

نتایج جدول ۲ نشان داد که مقدار ضریب همبستگی بین تعامل بین معلم و دانش آموزان بر امید تحصیلی با مقدار ۰/۲۹ در سطح ۰/۰۱ معنی دار است بنابراین با ۹۹ درصد اطمینان می توان گفت که تعامل بین معلم و دانش آموزان، عامل موثری بر امید تحصیلی در بین دانش آموزان است و هرچه تعامل بین معلم و دانش آموزان بیشتر شود، طبعاً امیدواری تحصیلی نیز بیشتر خواهند کرد.

۴- نتیجه گیری

نتایج نشان داد تعامل معلمان با دانش آموزان یکی از راهکارهای افزایش امیدواری تحصیلی در دانش آموزان است و هرچه این تعامل افزایش یابد، امید تحصیلی در دانش آموزان نیز بیشتر می شود، این یافته با نتایج پژوهش های کراوچ و همکاران (۲۰۱۸)، فرید و اشرف زاده (۱۴۰۰)، روردا و همکاران (۲۰۱۹) همسو می باشد در تفسیر این یافته می توان گفت که تعامل معلم با دانش آموزان موجب می شود که معلم از مسایل و مشکلات

تحصیلی که موجب ناامیدی و شکست تحصیلی دانش آموزان می شود، اطلاع یابد و با ایجاد اعتماد در دانش آموزان، آنان خواهند پذیرفت که معلمان می توانند به آنان کمک کنند که خود مرا بهتر بفهمند لذا درباره مسائل و مشکلات تحصیلی به راحتی با معلم صحبت کنند و معلم با همفکری با دانش آموزان زمینه حل مشکلات را فراهم کرده و به این ترتیب موجبات امیدواری تحصیلی در دانش آموزان فراهم می شود ضمن اینکه معلمان غیر منطقی و بداخلاق چون نمی توانند به خوبی با دانش آموزان تعامل و ارتباط برقرار کنند در نتیجه امیدواری تحصیلی در دانش آموزان این دسته از معلمان کمتر است بنابراین می توان گفت که تعامل معلم و دانش آموزان یکی از عوامل موثر در ایجاد امید تحصیلی است. بدون تردید هر تحقیقی با یکسری مسایل و محدودیت هایی مواجه می شود که خواسته یا ناخواسته بر فرآیند و نتیجه تحقیق تاثیر می گذارد. عمده ترین محدودیت های پژوهش حاضر این بود که پژوهش در بین دانش آموزان شهر شیراز انجام شده بنابراین نتایج آن قابل تعمیم به دانش آموزان شهرهای دیگر نیست. ضمن اینکه امید تحصیلی در بین دانش آموزان متوسطه اول و دوم متفاوت است اما در این پژوهش تنها دانش آموزان متوسطه دوم انتخاب شدند. نتایج نشان داد تعامل معلم و دانش آموزان بر امید تحصیلی تاثیرگذار است بنابراین پیشنهاد می شود که دوره های آموزش ضمن خدمت مدیریت کلاس و چگونگی تعامل با دانش آموزان برگزار شود همچنین به معلمان پیشنهاد می شود که با تشویق دانش آموزان به مشارکت در فعالیت های کلاسی، زمینه های رشد و ارتقای خودکارآمدی دانش آموزان را فراهم کنند. چنانکه پیشتر ذکر شد، جامعه مورد مطالعه دانش آموزان متوسطه دوم ناحیه یک شیراز می باشد، بنابراین به سایر پژوهشگران پیشنهاد می شود که این موضوع پژوهشی متوسطه اول و در سایر نواحی شیراز یا سایر شهرستانها انجام و نتایج آن با یکدیگر مقایسه شود.

منابع

- ابراهیمی، نسرین (۱۳۸۹). بررسی رابطه امید و موفقیت تحصیلی دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- بخشنده، فرشید، کاکابرای، کیوان (۱۳۹۳). بهزیستی ذهنی، کنفرانس بین المللی علوم رفتاری و مطالعات اجتماعی.
- جباری، م، شهیدی، ش و موتابی، ف. (۱۳۹۳). اثر بخشی مداخله ای مثبت نگر گروهی در کاهش نگرش ناکارآمد و افزایش میزان شادکامی دختر نوجوان. مجله ی روان شناسی بالینی، ۶ (۲ پیاپی): ۷۴-۶۵.
- خیری، منصوره، امامی سیگارودی، عبدالحسین، فرمانبر، ربیع اله، عطرکار روشن، زهرا، ۱۳۹۵، احساس ذهنی بهزیستی و عوامل مرتبط با آن در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گیلان، فصلنامه علمی- پژوهشی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت.
- ریو، جان مارشال. (۲۰۰۵). انگیزش و هیجان، ترجمه یحیی سیدمحمدی (۱۴۰۰). تهران: نشر ویرایش.
- فرید، ابوالفضل (۱۳۹۶). نقش خودکم آظهاری تحصیلی، ناامیدی تحصیلی و رفتارهای ایذائی در رفتارهای تقلب تحصیلی دانشجویان اندیشه های نوین تربیتی، ۱۳ (۲): ۲۳۶-۲۱۹.
- فرید، ابوالفضل؛ اشرف زاده، توحید (۱۴۰۰). تبیین علی سرزندگی تحصیلی بر اساس تعامل معلم- دانش آموز، خودکارآمدی و امید تحصیلی، اندیشه های نوین تربیتی، پذیرفته شده، انتشار آنلاین از تاریخ ۰۴ اردیبهشت ۱۴۰۰
- کرمانی، زهرا، خدایانه، محمد کریم، حیدری، محمود (۱۳۹۰) ویژگی های روان سنجی مقیاس امید اسنایدر. فصلنامه فصلنامه روان شناسی کاربردی، ۵ (۳): ۲۳-۷.
- کیفار، مریم سادات، کارشکی، حسین، هاشمی، فرح (۱۳۹۳). نقش باورهای امید و خوش بینی در پیش بینی انگیزش تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی و علوم پزشکی مشهد. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی. ۱۴ (۶): ۵۲۶-۵۱۷.
- ملکی، ف.، اعتمادی، ع.، بهرامی، ف. و فاتحی زاده، م. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر آموزش مثبت نگر زوجی بر اسندهای زناشویی زنان متأهل. پژوهش نامه روان شناسی مثبت، ۱ (۱): ۸۰-۶۷.
- Crouch, J. L., Jamil, F., Pianta, R. C., Rudasill, K. M. & De Coster. J. (2018). Observed quality and consistency of fifth graders' teacher student interactions: Associations with feelings, engagement and performance in school. SAGE Open- Research Paper, 1-11. <https://doi.org/10.1177/2158244018794774>.

- Meyer, P. S., Johnson, D. P., Parks, A. C., Iwanski, C & Penn, D. L. (2012). Positive living: A pilot study of group positive psychotherapy for people with schizophrenia .The Journal of Positive Psychology :Dedicated to furthering research and promoting good practice, 7 (3), 239-248 .
- Pekrun, R. (2009). Emotions at School. In K. R. Wentzel & A. Wigfield (Eds.) Handbook of Motivation at School (pp. 575-604). New York: Routledge. Diego, CA: Accord TTESS.
- Roorda, D. L., Jorgensen, T. D. & Koomen, H. M. Y. (2019). Different teachers, different relationships? Student teacher relationships and engagement in secondary education. Learning and Individual Differences, 75, 110-122.
- Valle m F. Huebney E S., & suldo S.M. (2004). futher Evaluation of the children's Hope scale. Journal of psycho educational Assessment, 22:320-337.
- Zhang. Xiufeng, Gao. Hui, (2019). Study on Effectiveness of Classroom Interaction, International Conference on Education, Economics and Information Management (ICEEIM 2019), Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 428.